

gogiska föreställningarna här kött och blod genom beskrivningar av författarskap, skrifter, tidskrifter, tidningar, föreläsningar, sällskap, föreningar, resor, kontakter, kommissioner, och tjänster. Som läsare får man alltså goda inblickar i hela det maskineri som frambringade den skandinavism och den skolpolitik som Nissen så aktivt och framgångsrikt tog del av. Roos framstår som brett beläst, framför allt rörande den nordiska kontexten.

Trots att valet av en biografi har tydliga styrkor – inte minst i att det knyter analysen till en berömd man av kött och blod – har den också sina begränsningar, vilket debatten om biografier (bland annat i *Historisk tidskrift*) visat. En fråga som väcks under läsningen är om analysen hade fördjupats och breddats om undersökningen hade designats som exempelvis en kollektivbiografi över skolmän, en analys av skandinavisters karriärer, eller en analys av utbildningspolitikens kultur, institutionalisering, rum eller geografi vid 1800-talets mitt? En annan fråga rör vad som går förlorat i en biografi? Som bland annat forskning inspirerad av *Science and Technology Studies* (STS) visat, så är det långt ifrån bara framgångsrika män som skapar vetenskap och politik, utan denna möjliggörs också av myriader av assistenter, sekreterare, medarbetare, hushållerskor och hustrur som därför också bör ingå i analysen. Dessa frågor skymmer dock inte det faktum att denna bok ger ett viktigt bidrag till vår samlade kunskap om 1800-talets utbildningshistoria.

Universitetet i Groningen

JOHANNES WESTBERG

Ingela Tägil, *Näktergalen: En biografi över Jenny Lind* (Stockholm: Natur & Kultur 2020). 378 s.

År 2020 var det 200 år sedan Jenny Lind föddes. Vi talar här om 1800-talets svenska superidol, en person vars *star quality* ställde till och med Franz Liszt i skuggan.

Musikvetaren Ingela Tägil, som år 2013 doktorerade på en avhandling om Jenny Linds röst, debuterar här som populärhistorisk författare med en omfattande biografi över vår mest kända operasångerska. Boken är egentligen två: en konventionell "från vaggan till graven-biografi" parad med diskussioner hämtade från Tägils eget fält, om Jenny Linds röst, den sångtradition inom vilken hon verkade, och om hur hon kan ha låtit och uppfattades av omvärlden. Enligt baksidestexten handlar boken utöver detta – hennes liv och röst – även om Jenny Lind som "mediaskapelse". Detta tema för dock en rätt undanskymd tillvaro, och bortsett från redogörelsen för Linds stora

USA-turné under marknadsföringsgeniet P.T. Barnums egid, är det först i bokens sista kapitel som Tägil litet mer ingående diskuterar Lind som medial kreation.

Som historiker bläddrar man snabbt till bokens slut för att se vilka material författaren stöder sig på. Här avslöjar sig bokens populärvetenskapliga anslag, då den sitt omfång till trots tycks vila på ett överraskande begränsat material. Det är uppenbart att Tägil tvingats luta sig tungt emot gångna tiders Jenny Lind-biografer, ibland i andra hand. Den första, Linds väninna Charlotte Birch-Pfeiffer, som redan 1845 i Tyskland gav ut Linds levnadsteckning som tidningsföljetong (i *Aftonbladet* samma år), refereras till exempel via ytterligare en annan, engelsk, biografi (Holland & Rockstro, på svenska 1891). I övrigt bygger framställningen på sju brev i original, ett trettiotal samtida tidnings- och tidskriftsartiklar, samt tre samtida sångpedagogiska skrifter. Märkligt nog säger sig Tägil också använda texter från Jenny Linds sånglärare i Paris, Manuel Garcia (s. 9), men ingen av dessa finns upptagen i käll- eller litteraturförteckningen. Inte heller den anförda sekundärlitteraturen är särskilt omfattande. Detta måste dock ha varit ett medvetet val från förlaget, eftersom det under läsningen framgår att Tägil har betydligt bredare historiskt och musikhistoriskt underlag än vad denna referenslista indikerar.

Boken hade generellt mått bra av litet mer redigering. Här och där finns onödiga upprepningar – till exempel refereras exakt samma engelska recension med samma ordval med tre sidors mellanrum (s. 241 och 244) – liksom en och annan språklig miss slinker igenom ("räknas till en av världens främsta sångerskor", s. 331).

Det som får boken att sticka ut är Tägils specialområde: hur lät egentligen Jenny Lind? Vad var det som fick världen att häpna? Hur långt kan man nå, då ingen nu levande människa har haft chansen att höra henne? För den som är intresserad av 1800-talets operakonst är det dessa resonemang som gör boken speciell. Via brev, dagboksanteckningar, recensioner och tidningsartiklar med mera, försöker Tägil ringa in vad som var speciellt med Linds röst. Klart är att många människor vana vid dagens röstideal skulle ha svårt att uppskatta Jenny Lind, som utbildade sig och slog igenom vid en tid då vuxna sångerskor helst skulle ha ungflicksröster, mycket ljust anlagda och med minimalt vibrato. Jenny Lind tillhörde den sista "bel canto"-generationen, och när Giuseppe Verdi populariserade dramatiska roller som passade för fylligare och starkare röster började konkurrensen hårdna. Troligen drog sig Lind tillbaka från scenen i rättan tid, och tillbringade senare delen av karriären som konsert- och kyrkosångerska.

Tydligt är också att en del av Jenny Linds stämma påverkades av en tidig röstskada som orsakat ärrbildning på stämbanden. Under hela sin karriär

utmärktes hon av en lätt heshet i vissa register, som paradoxalt nog kan ha bidragit till att hennes röst betraktades som unik. Annars var det i de högre registren hon excellerade och hon fick roller specialskrivna för sig där hon kunde briljera med sina koloraturer. Men här framgår också att Lind, sina formidabla internationella framgångar till trots, inte stod över all diskussion. Inte minst i England fanns röster som ifrågasatte såväl hennes sång som sceniska framtoning.

Tägils ambition är givetvis också att sätta in Jenny Linds liv och karriär i ett historiskt perspektiv. Linds periodvis såriga relation till föräldrarna ledde till ständiga krockar mellan hennes lust att slå sig fri och hennes position som evigt omyndig. Fram träder till slut en kvinna som i praktiken utverkar ett stort mått av personlig frihet, även ekonomiskt, och som målmedvetet bygger den förmögenhet som skulle garantera henne självständighet. Tägils bild av 1800-talets sociala relationer, inklusive genusrelationer, bryter ingen ny mark, men hon är tillräckligt inläst på den grundläggande litteraturen för att boken i stort fungerar väl även på detta plan.

Märkligt nog tycks det finnas mycket få moderna verk på svenska om Jenny Lind, och Tägil fyller med detta en viktig lucka. Som levnadsteckning är boken överlag innehållsrik och välskriven, om än konventionell. Som historiker hade man också önskat sig ett gedignare referenssystem. Men så finns här diskussionerna om rösten, sångidealen och 1800-talsoperans utveckling, som ger boken dess speciella profil och värde för de musikhistoriskt intresserade.

Södertörns högskola

MARTIN WOTTLE

Gustav Holmberg & Johan Kärnfelt, *Tid för enhetlighet: Astronomerna och standardiseringen av tid i Sverige* (Lund: Nordic Academic Press 2019). 123 s.

Långt efter att klockor blivit det normala sättet att mäta dygnets indelning med hade varje ort sin egen lokala tid, med utgångspunkt från solens ställning vid just den egna längdgraden. Med moderna kommunikationer, framför allt tåg, blev detta under 1800-talet inte längre praktiskt. I land efter land standardiserades därför klocktiden och Sverige var år 1879 först med att införa en nationell standardtid. Om detta handlar boken *Tid för enhetlighet*, skriven av idéhistorikerna Gustav Holmberg och Johan Kärnfelt.

Boken är behäftad med ett större problem, nämligen att författarnas förhållningssätt till fenomenet tid är förvånansvärt ytligt. De förutsätter att